

Een miskend vergeet-mij-nietje: *Myosotis stricta* Link ex R. et Sch.

door

E. J. WEEDA (Rijksherbarium, Leiden)

Verwarring van *Myosotis stricta* met andere *Myosotis*-soorten

De bedoeling van deze publicatie is om aandacht te vragen voor een plant waarvan zich bij vele floristen hier te lande vanouds een onjuist beeld heeft gevormd, namelijk het voorjaarsvergeet-mij-nietje (*Myosotis stricta*, vroeger onder de namen *M. arenaria* en *M. micrantha* vermeld). Het aantal juist gedetermineerde collecties van deze soort in het Rijksherbarium wordt ruimschoots overtroffen door het aantal exemplaren van andere *Myosotis*-soorten, dat ten onrechte als *M. stricta* was gedetermineerd. Een andere aanwijzing van genoemde onjuiste beeldvorming is het feit, dat de afbeelding in „Wilde Planten”, die *M. stricta* zou voorstellen (WESTHOFF c.s., 1971, p. 249), in werkelijkheid een klein exemplaar van *M. ramosissima* betreft.

Mogelijk heeft de Nederlandse naam „voorjaarsvergeet-mij-nietje” bijgedragen tot de verwarring, aangezien *M. stricta* niet vroeger bloeit dan *M. discolor* en *M. ramosissima*. Een juistere naam ware „stijf vergeet-mij-nietje”, daar het plantje vooral in vergelijking met de tengere *M. ramosissima* een opvallend stijve indruk maakt. In het algemeen zijn de 4 soorten *Myosotis arvensis*, *discolor*, *ramosissima* en *stricta* reeds aan hun habitus te onderscheiden, al is het moeilijk hierop een determinatietabel te baseren en moet men telkens op combinaties van kenmerken letten. Om toch enigszins een indruk

Fig. 1. Habitus van vier *Myosotis*-soorten; a: *M. discolor* Pers.; b: *M. stricta* Link ex R. et Sch. c: *M. ramosissima* Rochel ex Schult.; d: *M. arvensis* (L.) Hill.

te geven van de habitus van het genoemde viertal, stellen wij ze hier met een tekening voor (fig. 1).

De meeste ten onrechte als *M. stricta* (fig. 1, b) gedetermineerde exemplaren behoren tot *M. ramosissima* (fig. 1, c); meer dan de helft hiervan is afkomstig uit de duinen. Daar in werkelijkheid beide soorten geen speciale onderlinge gelijkens vertonen (minder dan *M. discolor* (fig. 1, a) en *M. stricta*, die trouwens ook nogal eens worden verward), ligt het voor de hand dat de oorzaak van de verwarring althans ten dele in de Nederlandse flora's is te zoeken.

HEUKELS-VAN OOSTSTROOM (1977) deelt in de determinatietabel van *Myosotis* het genoemde viertal als volgt in twee groepen in:

- vruchstelen tot half zo lang als de vruchtkelk: *M. stricta* en *M. discolor*;
— vruchstelen bijna even lang als tot langer dan de vruchtkelk: *M. arvensis* en *M. ramosissima*.

Verder wordt vermeld dat bij *M. stricta* en *M. discolor* de vruchtkelk gesloten is; bij *M. arvensis* gesloten, soms open; bij *M. ramosissima* open.

Volgens HEIMANS, HEINSIUS & THUSSE (1965) is de bloeiwijze bij *M. stricta* bebladerd, bij *M. arvensis* en *M. ramosissima* meestal niet.

Wat het kenmerk van de open of gesloten vruchtkelk betreft, meen ik dat hieraan een te grote betekenis voor de soortdiagnose wordt toegekend. Enerzijds kan men bij *M. discolor* en *M. stricta* waarnemen dat de slippen van de vruchtkelk tenslotte min of meer afstaan; anderzijds bestaat van *M. ramosissima* een vorm waarbij deze slippen vaak min of meer samenneigend zijn. Bij deze vorm – door BUCHENAU in 1881 vermeld onder de naam *M. hispida* var. *dunensis* – zijn bovendien de vruchten veelal opvallend kort gesteeld; de steel kan tot minder dan half zo lang als de vruchtkelk zijn (VERBERNE, 1959).

Het voorkomen van bladen in de bloeiwijze is weliswaar bij *M. stricta* doorgaans zeer opvallend, maar is ook bij de veel algemenere *M. ramosissima* vrij frequent waar te nemen.

Een grotere diagnostische waarde hebben m.i. de volgende verschillenmerken tussen *M. ramosissima* en *M. stricta* (vergelijk VAN OOSTSTROOM & REICHEL, 1961):

1°. De vruchstelen vormen bij *M. stricta* een hoek van hoogstens 45° met de schijnbare as van de bloeiwijze¹⁾; bij *M. ramosissima*, waar ze vaak gekromd zijn, een hoek van minstens 60°.

2°. De vruchtkelken van *M. stricta* zijn in omtrek langwerpig, die van *M. ramosissima* elliptisch tot omgekeerd eirond.

3°. De bladen hebben bij *M. stricta* aan de voet op de achterzijde van de middennerf haakvormig gekromde haren, bij *M. ramosissima* niet (zie VERBERNE, l.c., fig. 1).

M. discolor is in bloeiende staat direct van de andere soorten te onderscheiden, doordat de geopende bloemkroon aanvankelijk geel is en de kroonbuis tenslotte ver uit de kelk steekt. Verder zijn bij deze soorten de bovenste 2 bladen dikwijls tegenoverstaand, iets wat ik bij de andere soorten nooit waarnam.

Verspreiding en standplaats

Gezien de vele onjuiste determinaties bij het genoemde viertal is het niet waarschijnlijk dat de IVON-opgaven van de soort, die blijkens de hoeveelheid verzameld materiaal veruit het minst voorkomt in ons land, een betrouwbaar beeld geven van haar verspreiding in Nederland. Het verspreidingskaartje, gebaseerd enkel op herbariummateriaal (fig. 2), doet veronderstellen dat *M. stricta* veel zeldzamer was en zeker is dan de IVON-gegevens (fig. 3) suggereren. Vooral valt op dat het Nederlandse verspreidingsgebied gaandeweg lijkt te zijn ingekrompen en zich in recente tijd hoofdzakelijk beperkt tot het

¹⁾ Omdat de bloeiwijze bij *Myosotis*, evenals bij de meeste andere *Boraginaceae*, een schicht is, loopt de eigenlijke hoofdas van de bloeiwijze slechts tot aan de onderste bloem. *Schijnbaar* is de bloeiwijze evenwel een tros met een doorlopende as.

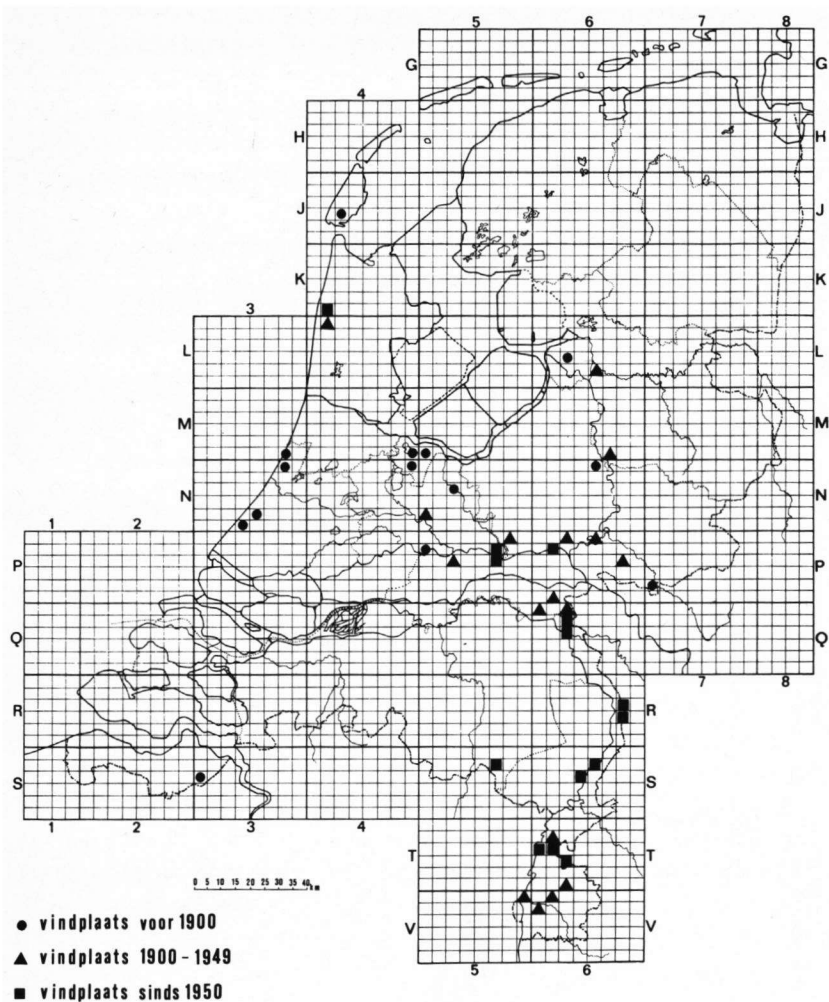

Fig. 2. Verspreiding van *Myosotis stricta* Link ex R. et Sch. in Nederland, op basis van herbariummateriaal.

Lössdistrict en de hoge randen van het Maas- en Rijndal. Het feit dat de zekere vondsten in de Zuidhollandse duinen en het noordwestelijke deel van het Gelderse district alle uit de vorige eeuw dateren doet vermoeden dat *M. stricta* althans in deze gebieden uitgestorven is. Geïsoleerde recente vindplaatsen liggen in de Schoorlse duinen (nog in 1979 hier aanwezig) en bij Maarheeze, N.-Br. (ontdekt in 1978 door P. A. Slim).

Als standplaats wordt bij vele, vooral oudere, vondsten bouwland opgegeven. In Midden-Limburg werd zij in elk geval nog tot $\pm$ 1960 in korenvelden aangetroffen. Waarschijnlijk kwam *M. stricta* hier in het Aphanion voor. Ook werd zij vaak op braak-

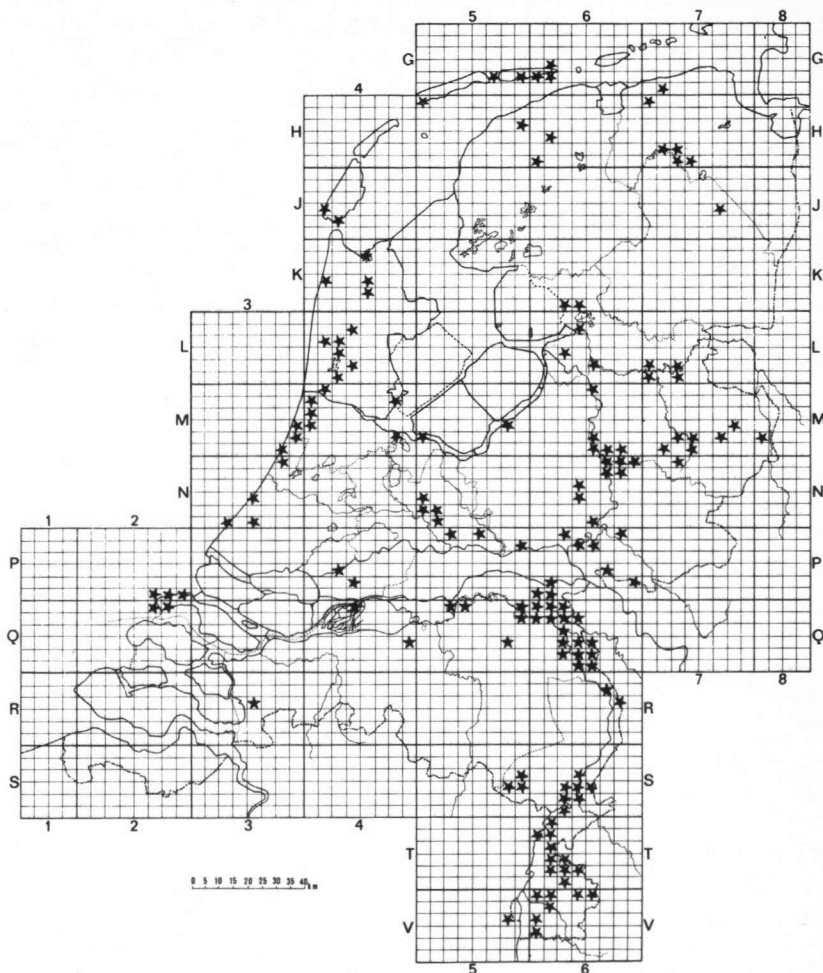

Fig. 3. Verspreiding van *Myosotis stricta* Link ex R. et Sch. in Nederland volgens IVON-gegevens uit de periode 1900 - 1950.

liggend bouwland verzameld, vooral om Nijmegen, waar de soort dikwijls op dezelfde terreinen voorkwam als *Filago vulgaris*, *F. lutescens* en *F. arvensis* (tot omstreeks 1930).

Recentelijk schijnt *M. stricta* voornamelijk in secundaire pionierbegroeiingen voor te komen: open plekken in droog grasland, zandgroeven e.d., doch – vermoedelijk als gevolg van toegenomen kunstmestgebruik – niet of nauwelijks meer in akkers. Uit eigen waarneming ken ik de soort van de volgende groeiplaatsen:

1) Arcen (Limb.), Maasdijk, op het „steilrandje” bovenaan het dijktaalud, 1975. Enkele exx. op open plekken in grasland met Arrhenatherion- en Mesobromion-elementen, o.a. *Primula veris* en *Knautia arvensis*.

2) Oeffelt (N.-Br.), rivierduinterrein achter het klooster te St. Agatha, 1975, 1977. Op vrij open plekken in schraal grasland. De standplaats is hier vergelijkbaar met die van *Herniaria glabra*, opener dan die van *Ononis repens*, *Galium verum* en *Trifolium striatum*, meer „vastgelegd” dan die van *Scleranthus polycarpus*. Op ietwat ruderalere plekken groeit *Myosotis discolor*.

3) Rhenen, Grebbeberg, zandgroeve, op vlak terrein, 1979. Sporadisch in Thero-Airion-vegetatie met o.a. *Aira praecox*, *Sagina apetala*, *Myosotis ramosissima*, *M. discolor* en *M. arvensis*.

4) Veenendaal, Dikkenberg, zandgroeve, 1979 (gevonden op aanwijzing van M. T. Jansen). In Thero-Airion-vegetatie, samen met talrijker voorkomende *M. discolor*.

5) Groet, gem. Schoorl, duinhelling, 1979. In pionierstadium van Festuco-Galietum maritimi, tezamen met o.m. *Bromus hordeaceus* en *Filago vulgaris*. Deze groeiplaats zal nader worden beschreven door WEEDA (in voorber.).

Van de overige recente groeiplaatsen kwam die bij de Plasmolen (Limb.), gezien de aard van het terrein, vermoedelijk met die bij Oeffelt overeen. Bij Maarheeze groeide *M. stricta* met *M. discolor* en *M. arvensis* op verlaten bouwland (mond. meded. P. A. Slim).

Men kan voor het hiervoor genoemde viertal *Myosotis*-soorten de volgende oecologische reeks opstellen: *M. ramosissima* – *M. stricta* – *M. discolor* – *M. arvensis*. In deze volgorde zijn zij in afnemende mate licht- en droogteminnend (vergelijk ELLENBERG, 1978). Ook qua substraat vertonen zij een verschuiving in etappes. *M. ramosissima* vindt hier te lande haar optimum in een natuurlijke pioniergemeenschap op droge zandgrond, het Tortulo-Phleetum, en treedt het meest vitaal op daar waar het zand – bijvoorbeeld als gevolg van konijnenactiviteit – enigszins mobiel is. De andere drie groeien weliswaar vooral op omgewerkte grond, doch tijdens de groeiperiode van de planten verkeert het bodemoppervlak in rust. In de aangegeven volgorde zijn zij in toenemende mate kenmerkend voor akker- en braaklandvegetaties. Verder kunnen *M. discolor* en vooral *M. arvensis* zich beter in een (niet te dichte) grasmat handhaven dan *M. stricta*.

In haar doctoraalverslag uit VERBERNE (1960, p. 121 - 122) het vermoeden dat *M. stricta* zich hier te lande, gezien haar standplaatsen en haar „zeer onregelmatige verspreiding”, niet zelf verspreidt maar met graan en graszaad meekomt. Hoewel er enkele vindplaatsen zijn waar *M. stricta* kennelijk als adventief voorkwam (Wormerveer, Rotterdam), is deze opvatting in haar algemeenheid m.i. niet te handhaven. Bedenken we, dat het verspreidingskaartje fig. 2 uitsluitend op herbariummateriaal is gebaseerd en dus geacht mag worden voornamelijk de contouren van het Nederlandse verspreidingsgebied weer te geven, dan lijkt dit laatste helemaal niet zó onsamenhangend: *M. stricta* toont min of meer duidelijk het beeld van een stroomdalplant die uitstraalt in het westen van het Gelderse district; de disjunctie tussen het voorkomen in het Fluviatiele district en in de duinen is bij vele andere stroomdalplanten bekend. Een min of meer soortgelijk verspreidingsbeeld als *M. stricta* vertonen hier te lande o.a. *Filago vulgaris* (ADEMA, 1980), *Trifolium striatum*, *Alyssum alyssoides* (WEEDA, 1980), *Holosteum umbellatum* en *Vicia lathyroides*. Verder is het voorkomen van *M. stricta* op rivierduinen, in zandgroeven en in de duinen niet te verklaren uit invoering met graan of graszaad.

Verzoek

Daar een belangrijk deel der opgaven van *M. stricta* uit ons land op andere *Myosotis*-soorten, vooral *M. ramosissima*, betrekking blijkt te hebben, is een verantwoord verspreidingskaartje van de eerstgenoemde alleen op herbariummateriaal te baseren. Daarom zou ik de Nederlandse floristen willen verzoeken niet alleen *M. stricta* speciale aandacht te geven, maar tevens opgaven van deze soort vergezeld te doen gaan van een enkel gedroogd exemplaar. Alleen zo is het mogelijk een goed beeld te krijgen van verspreiding en zeldzaamheidsgraad van deze soort in ons land.

Literatuur

- ADEMA, F., 1980. *Filago vulgaris* Lamk., in J. Mennema, A. J. Quené-Boterenbrood & C. L. Plate, Atlas van de Nederlandse flora, 1. Amsterdam.
- BUCHENAU, F., 1881. Flora der Ost-Friesischen Inseln. Norden und Norderney.
- ELLENBERG, H., 1978. Verzeichnis der erwähnten Arten, ihrer Zeigerwerte und Lebensformen, in Vegetation Mitteleuropas mit den Alpen, ed. 2, p. 912 - 955. Stuttgart.
- HEIMANS, E., H. W. HEINSIUS & J. P. THUSSE, 1965. Geïllustreerde Flora van Nederland, 21e druk. Amsterdam.
- HEUKELS-VAN OOSTSTROOM, 1977. Flora van Nederland, 19e druk. Groningen.
- OOSTSTROOM, S. J. VAN & Th. J. REICHGELT, 1961. Boraginaceae, in Flora Neerlandica 4 (1), p. 92 - 140. Amsterdam.
- VERBERNE, G., 1959. Some remarks on the small-flowered forgetmenots. Acta Bot. Neerl. 8, p. 330 - 337.
- , 1960. Verslag *Myosotis* 1958-59-60. Doct.verslag, Univ. v. Amsterdam (Manusc.).
- WEEDA, E. J., 1980. *Alyssum alyssoides* (L.) L., in J. Mennema, A. J. Quené-Boterenbrood & C. L. Plate, Atlas van de Nederlandse flora, 1. Amsterdam.
- (m.m.v. A. M. M. van Haperen, in voorber.). Over de standplaats van *Filago vulgaris* Lamk.
- WESTHOFF, V., P. A. BAKKER, C. G. VAN LEEUWEN & E. E. VAN DER VOO, 1971. Wilde Planten 2. Amsterdam.

A misunderstood forget-me-not: *Myosotis stricta* Link ex R. et Sch.

Myosotis stricta appears to be a species badly known to many floristic workers in the Netherlands. Many specimens collected under this name in fact belong to other species, usually to *M. ramosissima*. The diagnostic value of several features of fruit calyx and leaves is discussed. As a result of the confusion the distribution map based on floristic inventory data (fig. 3) must be considered unreliable; only a map exclusively based on data of herbarium specimens (fig. 2) can be trusted. Probably *M. stricta* is a rare species in the Netherlands and has disappeared in some regions. Most of its recent localities are situated in the loess area in southern Limburg as well as along the rivers Meuse and Rhine. Together with other *Myosotis* species, it constitutes an ecological series: *M. ramosissima* - *M. stricta* - *M. discolor* - *M. arvensis*. In this order these species are decreasingly heliophilous and thermophilous and are increasingly characteristic of weed vegetations on arable and fallow land.